

ASIA: Pyöreän pöydän keskustelu lapsiperheiden köyhyydestä

AIKA: Tiistai 2.5.2017 klo 12.00 - 15.30

PAIKKA: Säätytalo, Helsinki

Pyöreän pöydän keskustelun puheenjohtajana toimi lapsiasiavaltuutettu Tuomas Kurttila.

Minna Salmi totesi, että köyhyydestä puhuttaessa voidaan erotella tuloköyhyys, aineellinen köyhyys ja hoivaköyhyys. Salmi keskittyi esityksessään tuloköyhyyteen ja aineelliseen köyhyyteen, mutta korosti, että myös koulutus- ja hoivaköyhyys ovat Suomessa ajankohtaisia, koska yksi olennainen syrjäytymisriskinä tuottava mekanismi piilee kaikille lapsille suunnattujen hoiva-, koulutus- ja terveyspalvelujen heikentymisessä. Eritelty materiaali perustui Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen työpaperiin 30/2016 Lapsiköyhyys Suomessa 2010-luvulla. Pienituloisuuden tilastoinnissa käytetty tulokäsite muuttui vuonna 2011, kun Suomessakin otettiin käyttöön Eurostatin käyttämä tulokäsite. Ero on siinä, otetaanko laskennalliset asuntotulot huomioon. Uudessa tulokäsitteessä ne eivät ole mukana, mutta ne ovat tärkeitä juuri lapsiköyhyyden arvioinnissa. Kuva lapsiköyhyyden kehityksestä on erilainen sen mukaan, kumpaa tulokäsitettä käytetään. Köyhyysaste on erityisesti lapsiperheissä korkeampi silloin, kun asuntotulo on otettu huomioon eli käytetään vanhaa tulokäsitettä. Salmi tarkasteli köyhyyttä vanhan tulokäsitteen kautta, jolloin on nähtävissä, että lapsiperheiden köyhyys on taas kääntynyt nousuun.

Uudempina ilmiöinä lapsiperheiden köyhyydessä on köyhyys työssäkäynnistä huolimatta. Köyhissä lapsiperheissä vanhempien koulutustaso on matala useammin kuin muissa lapsiperheissä, mutta huoltajista joka viidennellä on korkeakoulutus. Eli nykypäivänä korkeakaan koulutus ei välttämättä suojaa köyhyydeltä. Lapsiperheköyhyyden taustalla on niukka koulutus, työelämän muutos ja niihin liittyvä työttömyys sekä lapsiperheiden tulonsiirtojen reaaliarvon heikentyminen jo yli 20 vuoden ajan.

Toimeentulo-ongelmat heijastuvat lasten ja heidän vanhempiensa hyvinvointiin monin tavoin. Jos toimeentulo on hankalaa, vanhemmilla on muita lapsiperheitä useammin parisuhdeongelmia ja he ovat useammin huolissaan omasta jaksamisestaan ja taidoistaan lastensa vanhempina. Vanhemmilla on myös yleisemmin huolia lastensa terveydestä, elämäntavoista, tunne-elämästä, sosiaalisista suhteista ja käyttäytymisestä sekä lapsen oppimisesta. Tutkimusten mukaan toimeentulo-ongelmat ovat yhteydessä moniin lasten ja nuorten syrjäytymisriskeihin, ja ne myös periytyvät ja kasautuvat.

Mirka Kuula toi esille, että lapsiköyhyyttä tutkitaan enemmän myös lasten omasta näkökulmasta käsin. Suomessa tämä tutkimussuunta ei ole vielä niin levinnyt kuin muualla Euroopassa ja Yhdysvalloissa. Köyhyyden seuraukset lapsille ovat ennen kaikkea sosiaalisia. Vaikutuksia on mm. kaverisuhteisiin ja vapaa-ajanviettoon. Ilmapiiri kotona on usein jännitteisempi köyhissä perheissä, ja osallisuuden ja vaikuttamisen mahdollisuudet ovat heikommat. Köyhyys vaikuttaa myös käsitykseen itsestä ja omista

mahdollisuuksista. Köyhyys voi vaikuttaa myös mahdollisuuteen osallistua esim. koulun retkiin tai mahdollisuuteen päästä terveydenhuoltoon.

Pentti Arajärvi esitteli oikeudellista pohjaa lasten ja lapsiperheiden toimeentulon turvaamiseen. Oikeus välttämättömään toimeentuloon on turvattu Suomen perustuslaissa. Julkisen vallan on myös tuettava perheen ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu. Vanhemmat ovat vastuussa lapsensa elatuksesta 18 vuoden ikään saakka, opiskelevan lapsen osalta pitempäänkin.

Kilpailu- ja kuluttajaviraston puheenvuorossa tuotiin esille sopimusten merkityksen kasvu ihmisten taloudessa. Yhä useampiin tuotteisiin liittyy palvelusopimuksia - esimerkiksi pelkän television ostamisen lisäksi hankitaan erilaisia kanavapaketteja ja katselumahdollisuuksia monenlaisille päätelaitteille – joiden laskutus on jatkuvaa ja usein kuukausimaksumuotoista. Sopimusten hinnoittelu-, irtisanomis- ja muilla ehdoilla on suuri taloudellinen vaikutus. Köyhä joutuu tekemään kalliimpia sopimuksia huonommilla ehdoilla kuin paremmin toimeen tulevat. Jos on vakuuksia ja luottotiedot kunnossa ja säännölliset/hyvät tulot, pystyy tekemään edullisempia hankintoja – varattomat muodostavat riskin myyjän näkökulmasta. Koska köyhällä ei ole taloudellista liikkumavaraa, köyhän pitäisi olla erittäin kurinalainen taloudenpidossaan sekä taitava kuluttajana – valintojen tekijänä, oikeuksiensa tunnistajana ja hakijana, reklamoijana – ja kasvattajana. Perintäkulut kasvattavat pienenkin saatavan nopeasti suureksi, ellei asiaan jaksaa reagoida. Velkaongelmia ratkaisemalla on mahdollista edistää muiden mm. terveydellisten ongelmien ratkaisemista. Muita ongelmia saattaa olla vaikeampi ratkaista, jos talousasiat eivät ole kunnossa.

Keskustelussa nousi esille mm. ajankohtainen toimeentulotuen perusosan myöntämisen ja maksamisen siirto Kelalle. Kunnilla on ollut erilaisia käytäntöjä, ja Kelalla on nyt intressi normittaa asiat tarkkaan, jotta käytännöt yhtenäistyisivät valtakunnallisesti. Joidenkin toimeentulotukiasiakkaiden kohdalla tämä on tarkoittanut sitä, että tietyssä tilanteessa toimeentulotukea ei enää myönnetäkään - esimerkiksi toisen asteen koulutusta käyvien nuorten kohdalla. Herää kysymys, syntyykö tilanne, jolloin koulutukseen osallistuminen käy mahdottomaksi. Kokonaisuutena toimeentulotukiasioissa kunnan ja Kelan välisen yhteistyön kehittäminen on tärkeää. Yhtenä syynä lapsiperheiden vaikeaan taloudelliseen tilanteeseen nähtiin kuitenkin ensisijaisten etuuksien tason jälkeenjääneisyys.

Keskustelussa tuotiin esiin vauvaperheiden tilanteet. Vaikea tilanne on nuorten perheiden kohdalla, jos äiti on nuori ja kouluttamaton ja sosiaaliturvariippuvainen. Avioerotilanne voi myös olla sellainen, joka vie esimerkiksi asuntolainojen takia perheen taloudellisesti vaikeaan tilanteeseen. Ylivelkaantuminen ja vaikeudet taloudenhallinnassa ovat myös ilmiöitä, jotka johtavat taloudellisiin vaikeuksiin.

Useassa puheenvuorossa tuotiin esille koulutus keinona ylisukupolviseen köyhyyteen vaikuttamisena. Kuitenkin toisen asteen koulutuksen kustannukset voivat olla pienituloiselle perheelle ylivoimaisia. Ammatillisen koulutuksen keskittämällä saatetaan vaikeuttaa tai tehdä mahdottomaksi nuoren koulutukseen osallistuminen. Asuminen asuntolassa on taloudellinen lisäkuorma perheelle, ja täytyy myös miettiä, kuinka valmis nuori on asumaan ja opiskelemaan ilman perheen tukea.

Keskusteluissa tuotiin esille EU:n rahastojen kautta tuleva apu. Suomi osallistuu vain vähävaraisten ruuanjakeluun. Paikalliset toimijat tuntevat perheiden tilanteet ja köyhyyden periytyminen on nähtävillä. Kun ruoka-apua annetaan, niin sen jakelua on vaikea lopettaa, koska ruoka-avusta tulee tavallaan osa perheen toimeentuloa. Kansainvälisesti on ollut nähtävillä, että ruoka-avun antamisesta on tullut hyväksyttävämpää. Tämä liittyy mm. yleiseen ajatteluun ruokahävikin vähentämisestä.

Taloudellinen auttaminen ja diakoniatyö ovat osa kirkon työtä. Köyhien lapsiperheiden kohdalla asioijana on yleensä äiti. Asiakkaina on sekä tuloköyhiä että ylivelkaantuneita. Ylivelkaantuneissa on myös keskiluokkaisia, joilla voi olla asuntolainan tai laskujen kanssa vaikeuksia. Vaikeaan tilanteeseen perhe voi joutua myös avioeron jälkeen.

Keskustelussa tuotiin esille nykyisen hallituksen toimia, jolla pyritään siihen, että aina on kannustavampaa mennä töihin kuin jäädä sosiaaliturvan varaan. Kannustavuutta on lisätty veropoliittisin keinoin sekä päivähoitomaksuja alentamalla. Lisäksi luodaan kannustimia ulosottotoimenpiteiden kohteena oleville.

Osallistajat:

Alanko-Kahiluoto Outi	Eduskunta/köyhyysryhmä
Ilmonen Kari	STM
Karjalainen Jouko	THL
Levamo Tiina-Maria	Pelastakaa Lapset ry.
Markkula-Kivisilta Hanna	Pelastakaa Lapset ry.
Pasula Mari	Pelastakaa Lapset ry.
Niemi Sari T.	Maaseutuvirasto
Nieminen Sari	Kirkkohallitus
Puomila Maija	Kilpailu- ja kuluttajavirasto
Siika-aho Liisa	STM
Siltaniemi Aki	SOSTE ry.
Särkelä Riitta	Ensi- ja turvakotien liitto ry.

Alustajat:

Arajärvi Pentti	Professori emeritus
Kuula Mirka	Turun yliopisto
Salmi Minna	THL

Lapsiasiavaltuutetun toimiston edustajat:

Kurttila Tuomas
Helander Merike
Hujala Anne
Pirttijärvi Anssi